

1' ויקרא י"ט, ד"ב

יש כאן שתי מצוות - קיימה מפני השיבה ופידור פני הזקן -

2' קידושין ד"ב ע"ב, ת"ר מפני שיבה תקום... ראשית זרכו', איסי בן יהודה... חז' פוא' ורש"י

דפי' הת"ק החיוב לעמוד פוא מפני שיבה בלבד - דהיינו אדם מבוגר, אלא שמכילם המבוגרים באו, זקן בפסוק למצא אלו שפס א"י אר"י. דפי' רבי יוסי הגלילי יש כאן שתי מצוות לקום - מפני שיבה ומפני זקן - זקן פוא זה שקנה חכמה ואפילו אם איננו מבוגר - וממילא שמענו שגם השיבה איננו אדם האר"י. ולפי איסי בן יהודה שיבה פוא אדם מבוגר גם אם פוא אדם האר"י.

3' תוס' שם ד"ה פ"א, ווא"ת...

דפי' רבי יוסי הגלילי שיבה פיינו מבוגר שאיננו אדם האר"י וזקן פוא תלמידי חכמים מופלגים גם אם פוא ז' צ"ר.

וכך זה דרבי יוסי הגלילי אבד דאיסי בן יהודה חייבים לקום גם מפני זקן איננו -

4' תוס' שם ד"ה זקן איננו

דפי' רש"י איננו פוא רשע אבד דפי' פתוס' פוא אדם האר"י שאיננו רשע.

5' שם ד"ה ע"ב, איסי בן יהודה... איכא בשוקא'

סוקנת פנא' פוא כאיסי בן יהודה - ופאוראים פראו כבוד גם לנכרי מבוגר מפני נסיון פחיים ש"ב - ר' יוחנן קם, רבא דא קם אבד פראו כבוד, אבי' פשט ידו לזקן כדי שישען עליו, רבא שלח שליח ורב נחמן שלח משרתיו כדי שלח לזבד בכוז תורתו.

ופנה, רש"י פקשה מנא לן שלפי רבי יוסי הגלילי שיבה פיינו ת"ח דוקא, אולי סובר שזקן פוא כל ת"ח ושיבה פוא כל מבוגר - ותיר"י רש"י שא"כ רבי יוסי פיינו איסי שגם בזקן איננו חייב לעמוד - וא"כ מפורש ברש"י שגם דפי' איסי בן יהודה יש חיוב לעמוד מפני זקן שקנה חכמה גם אם איננו מבוגר בעולם לחיוב לעמוד מפני כל שיבה ואפילו איננו - שגם איסי חולק על החיוב לקום מפני זקן אין מקום לעצת, רבי יוסי הגלילי פיינו איסי בן יהודה.

6' רי"ף פ' באשה נקנית (ע"ב ד"ב), ת"ר מפני שיבה... זרכו', איסי בן יהודה... נמי', איסי... דסבי'

פרי"ף פביא את מחלוקתם של ת"ק ורבי יוסי הגלילי ופנא' בינינו אדם פביא את איסי ושלכך כמותו - ולכאורה אם פ"ה סובר ברש"י שלפי איסי צומדים בפני כל חכם ואפילו ז' צ"ר בימים לא פ"ה לו לפרש את דברי הת"ק ורבי יוסי הגלילי ופנא' בינינו - ומשמא שאיסי חלק עליהם בפירושו של שיבה ופלכך כאיסי אבד בפדורת זקן נשאר מחלוקת בין פת"ק לר"י פלילי - ולכאורה פלכך כתי"ק שאין מצוה לקום מפני חכם ז' צ"ר.

7' ר"ן שם... מחזור א"ל

פרי"ף פקשה על פרי"ף מכל פאמרות שמפן משמא צומדים בפני תלמידי חכמים ואילו דפי' פרי"ף מצוות קיימה פוא שיבה דוקא ולא מפני זקן, ופרי"ף פ"ה שאין זה מכבודו של ת"ח לעמוד בפני זקן אדם האר"י - ולכן כל אדם צומד בפני חכמי פתלמוד פ"ו תלמידי חכמים - ופביא ראו"ה מזה שמצדו גם בפני בעלי משמא א"ל שדא מלין בחז"ל שום מקור לעמוד בפני בעל משמא - וא"כ שפ"ו מבוגרים ואולמא פ"ו בעלי משמא לא פ"ה זה מכבודם של תלמידי חכמים לעמוד בפניהם. למצשה חולק פרי"ף גם על פרי"ף.

8' פרי"ף פ"ו תלמוד תורה פ"א, ... חכמה', ופ"ט

פרי"ף פסק כח' איסי בן יהודה כפירושו של רש"י וכח' שפביא פרי"ף משמא. ופסק גם שנתנים יד לנכרי ופשמא פוא שפוא בכלל פדאורייתא. וגם מפורש ברמב"ם שתי"ח צומד בפני זקן שאיננו ת"ח - ושלכך כדעת פרי"ף - אלא שכתב שאינו זריק לעמוד מלא קומתו.

9' אר"י ו"ד סי' רמ"ד, לשון פרי"ף... פידור'

פאר דא פביא מקור לדברי פרי"ף אבד פבין שאין זה מכבודו של ת"ח לעמוד בפני אדם האר"י ולכן חייב את פידור בלבד - ומזה פו"ב פאר שגשג זקנים או שני חכמים אין זורק בקיימה מלא קומתו אלא בפידור.

10' פ"ע ו"ד סי' רמ"ד ס"א, ז' וח'

פשו"ע פסק כח' פרי"ף וכחידושו של פאר.

ופנה, פרי"ף פביא את פנא' בקידושין ששמא קם מפני רב יחזקאל מפני שפ"ה בעל משמא ופקשה לו איפה מלין שיש חיוב לעמוד בפני בעל משמא - ופוכי מזה שרבי יחזקאל פ"ה יש - ואילו לא פ"ה בעל משמא פ"ה אסור לשמא לעמוד מפני - ובזה פסב"ר שכל מקום שחז"ל מצדדים על קיימה מפני תלמידי חכמים ע"כ מצוה בת"ח זקן - ואין חכמתו פסב"ר לחייב קיימה מלין כל אדם אלא לחייב קיימה גם מתלמידי חכמים אחרים. פרי"ף שם חולק עליו וסובר שלכלכך צומדים בפני ת"ח גם כשפוא ז' צ"ר. את זה שמא אבד קם בפני רבי יחזקאל פסב"ר פרי"ף באופן אחר -

11' ר"ן שם, ולפיכך נ"ד... נראוה דכ"ה

דפי' פרי"ף חייבים לעמוד בפני בעל משמא כח' צומדים בפני ת"ח.

12 עו"ע ס"ב וש"ק ס"ק י'

פמחבר פסק כנו פרחב"ן ופב"ח כנו פר"ן.

ואי"כ - חייבים לעמוד בפני תלמיד חכם שפוא גדול ממנו ובפני זקן גמ אס פוא אס פאר"ף - אדא שפני ת"ח גדול ממנו צודא מלכא קומתו ואילו בפני זקן שאינו ת"ח או ת"ח פשוט לו מפרד ת"ח ק"ת אבד אינו צודא מלכא קומתו.

בשיעור זקן שחייבים לעמוד בפניו כתב פמחבר שפוא בן שבאים -

13 מנחת חינוך מלווה רנ"ז אות ט'

מקור דבר שפ"ע ששיבה או בן שבאים פוא מפראשונים ופסביר פב"י שפמקור פוא ממשנה באבות בן שבאים דשיבה. אבד פמנח"ח אצן שלפי אונקלוס שפיקימה בפני אדם מבוזר נלמד מזקן - פרי במשנה שם מניין שכן ששים דזקנה, ולמשנה פמח"ח פמנ"ח ע"פ פאר"י לקום מפני בן ששים.

14 קידושין ד"ע ע"א, תנא איזופי קימה... מלכא צינו'

פחייב לקום פוא דרך פידור ופוא תוק ד' אמות. אבד ברבו מובפק חייב לעמוד מלכא צינו

15 עו"ע ס"ט וי'

גדול מפורסם בדורו דינו כרבו מובפק.

16 ברכי יוסף ע"פ ד"ליון עש"ע ס"י רמ"ד ס"א ד"ה דין אשת חבר

אס פקימה מפני אשתו פוי כבוד דת"ח. אבד פאר"י ז"ל כתב שאין חייב לעמוד ולעשות לה פידור.

17 כתובות ק"ע ע"א, ת"ר בשעת פטירתו של רבי... לאחר מיתתו דא'

רבי פזפיר את בניו לכבוד את אשתו (שלכא פיתת אסם של בניו) לאחר פטירתו.

18 אור יו"ד ס"י ר"ח, חייב אדם... לאחר מיתתו'

פאר פוטיא מפני שלכבוד את אשת אביו פוא מפני כבודו של אביו וזה לא שייך לאחר פטירתו ובכ"ז אשת י' איזת צנן בו שפרי רבי פזפיר ע"כ.

ופנה, חז"ל ריבו את כיבוד אשת האב ובאדם פאום וכן כיבוד פאח פגדול מכיבוד אב, ונחלקו פפוסקים אס פמנ"ה לכבוד אשת פ"א מ"ד א"מ - מפמחת פיותם אשת פאב וכו' מציא להם כבוד או שע"י שמכבדים אותם מכבדים את פאב.

פרחב"ם בספר פמנ"ה כתב בשורש פשני שאין למנות כמלווה בין פתרי"ע את מה שנלמד דרך פ"ע מדות, ופקשה ע"פ פ"ע שמנה יראת חכמים שנתרבתה מאת ד' אלווקי תירא מלווה -

19 ספר פמנ"ה פרחב"ם ריש שרש ב', וזה אס כן... ולכא מנן אלו

פרחב"ם פבין שכיבוד אשת אביו ובאדם אמו פוא צנן בפני א"מ ואס פ"ה מפורש בפסוק פ"ה מונה אותו בין פתרי"ע -

20 פשט פרחב"ן שם, אבד אונן מבוזר... כבוד פאבות'

דפי פרחב"ן כיבוד אשת אביו פוא כבודו של אביו ואינו מלווה מ"ד פאשת אב - ולכא פטירת פאב אין צנן בכיבוד אלמנתו.

21 דרכי משה ע"פ פאר שם אות ז', ובתשובת פפרי"ק...

פרא"א פסתפק - אכא וכיבוד אשת פאב ופאח פגדול פוא משום כבודו של פאב - פאס פאב יכ"ד מנח"ד.

22 מנחת חינוך מלווה ד"ע, עיין פרחב"ן... דענ"ד'

דפי פמנח"ח חייבים בכבודו של פאח אס לאחר מיתת פאב.

23 ברכי יוסף דפחיד"א ס"י ר"ח ס"א ב', ע"כ ד"ד', ודע...

דפי פשבות יעקב פחייב פוא לכבוד דוקא את פבכור וזהו כבודו של פאב, אבד דפי פחיד"א מכבד את כ"ד פאחים ופאחות פגדולים ממנו.

24 עו"ע סכ"ד ורח"א, ע"ז ס"ק י"ט וש"ק ס"ק כ"ה

דוד קרא דשאול, אב"י - מכאן יש צנן דפראות כבוד לחמי וחמותו כנו שמראים כבוד דזקן.

25 קידושין ד' ע"ב דת"ר איש... שו"ס'

אין לאשה לכבוד את פור"פ אל חשבון בצדק אם לא שפוא מוחל

26 פ"ד א"א ע"א, א"א בן א"א... כתרנאולין ור"ש"

שפפורים נשואים פקדינה פ"א א"א, א"א בן א"א פתארו שניפס שו"ס.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יהוה: ם

2 *ת"ד

מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן
אשמואי ת"ל זקן ואין זקן אלא חבם שנאמר
אספה לי שבועים איש מזקי ישראל רבי יוסי
הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חבמה
שנאמר ה' קני ראשת הדט

איסי בן יהודה אומר מפני

שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא
בניידו יניק וחבים ת"ק סבר יניק וחבים לא רבי יוסי הגלילי סבר אפילו יניק
וחבים מ"ש ורבי יוסי הגלילי אומר לך אי ס"ד כדקאמר ת"ק איכ נכתוב החמנא

מפני שיבה זקן תקום והדרת מ"ש הפלגינהו החמנא למימר דהאי לאו הוא ודאי לאו האי ש"מ אפי' יניק וחבני
וח"ק משום דבעי למיסמך זקן ויראת *וחנא קמא מ"מ אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי איכ נכתוב החמנא

מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני
זקן ומדלא כתב הכי ש"מ חד הוא

זקן אשמואי - אשם רשע ועם הארץ :
זקני ישראל - גמר זקן מזקני מה
להלן גדולים וחכמים דכתיב(במדבר א)
אשר ידעת כי הם זקני העם ושופטיו :
אין זקן אלא זקן שקנה חכמה - ולשון
טעניקון דבר הכתוב ולקמיה פריך
הייט ת"ק :

כפשמע - ואפי' זקן אשמואי : פ"ק
סבר יניק וחבים לא - והכי קאמר תנא
קמא אין זקן אלא זקן שהיה חכם
שנאמר אספה לי שבועים איש מזקני
ישראל וגו' והתם זקנים וחכמים היו
דכתיב אשר ידעת כי הם זקני
אלמא זקנים ודועים הוו : ור' יוסי
בגלילי - דמטי ליה לקרא ממשמעו
זקני ממש ור"ש ליה זה שקנה
חכמה סבר אפי' יניק וחבים : אי
טקא דפטן כדאמר פ"ק - דחד
הוא דאירי ביה קרא שיבה והוא
חכם נכתוב מפני שיבה זקן תקום
והדרת וגמר ג"ש מאי טעם דפלגינהו
ש"מ תרתי מילי טעמו וה"ק מפני
שיבה תקום והדרת תקום והדרת
פני זקן שקנה חכמה ואפילו יניק
ומדקפיד לחכמה אמרין נמי שיבה
לאו זקן אשמואי קאמר דליכא למימר
רבי יוסי זקן אשמואי נמי פליג א"ס
כן היט איסי בן יהודה : פ"א
דכתיב למיטתן - למיטתן שלא יכריח
כדלמיטתן : כדקאמר רבי יוסי - דארי
טינה נכתוב בתרתייהו קמה והידור :

4 זקן אשמואי - פי' בקונטרס אשמואי רשע ועם הארץ וקשה דהכי
קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמואי והלא
מלה אפילו להסתיי לבזותו ולולו לכך פ"ת אשמואי לשון שומרון
כח פחזי שמואל דמנחות (דף נג:) כלומר בור ועם הארץ כדמחזיקין
והאדמה לא תשם ודעתי לא תבור
(בראשית מו):

3 ור"ת כיון דבעדי שיבה נמי
בעי חכמה כדפירש בקונטרס לרבי
יוסי בגלילי דמריבה אפי' יניק וחבים
שיבה דכתב רחמנא למה לי פשיטא
כיון דאפי' יניק וחבים כ"ש שיבה
וחבים דמי גרע א"ס הוא זקן כהדי
חכם ור"ל דאי לא כתב רחמנא שיבה
ה"ל דניבעי זקן וחכם ממש אבל יניק
וחבים לא להכי אהא שיבה לגווי דלא
בעינן זקן וחבים אלא כחד לחוד סגי
אפילו יניק וחבים ומיהו קשה דא"ס כן
מאי קאמר אי ס"ד כדקאמר ת"ק
לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום
אדרבה לא לכתוב אלא זקן דהא
נמי אומר זקן בלא שיבה זקן במשמעו
זקן ממש משמע אלא ודאי זקן יניק
וחבים משמע והדרת קושיא לדוכתיה
וגרואה לר"י דודאי יניק וחבים לר"ד
שיהא מופלג ולכך אינטיך שיבה
אע"פ שאיט מופלג דכך לי זקן שאיט
מופלג כח יניק וחבים שהא מופלג
אבל א"ס היו שיש בחכמה היניק
והזקן לר"ד שיעמוד היניק מפני
הזקן דנבי יניק לר"ד שיהיה מופלג
בחכמה וגבי זקן איט לר"ד :

5 איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ר' יוחנן היה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתק ערו עליהו דהני רבא מיכס לא קאי יהודור עבר ליה אבי יהובי ידא לסבי רבא משרד שלוחיה רב נחמן משרד נחאי אמר אי לא תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשקא

טרפסקי *

מקראות ולרוח ורלו נסים הרבה ומפסי: עדו עליסן - עברו עליהם: אבי יסיב ידא לפסי - פושט ידו לזקנים כל כמה שטובים אלנו ונשענו עליו: רבא - היה שולח שלוחו לפושט לן די אבל הוא עמו לא: רב נחמן משרד נחאי - סריסים שהיו תמיד לפניו לפי שהיה שר חתן השרא ואב ב"ד היו נהגין לעמוד לפניו משרתים להטות ולסוף מאן דלא ליה דינא וכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח את סריסים להחזיק בידם אבל הוא עמו לא שלא לנזול בחורטו דאמר אי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא הלכך אין תשיבתי בשביל עמי אלא בשביל תורה ואם דמשרד אבי יסיב ידא לסבי מכבד עמו בזקנים ופושט להם ידו שישען הוא עליהם רבא משרד שלוחיה שולחו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן וליהא דכל היכא דגרסי' יסיב ידא להשען אחרים עליו קאמר ולא להשען הוא על אחרים כדאמר בפרק קמא דיומא (דף קה) ריש לקס הוא סדי בידעא אחא רבה בר בר חנה יסיב ליה ידא שישען ר' שמעון בן לקש עליו וילא לשפס באהר :

6 ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפי' זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר 'אספה לי שבעים איש' [מוקגי ישראל] רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר 'ה' קנני ראשית דרכו

איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים תנא קמא סבר לא ודובי יוסי הגלילי סבר אפי' ה' יניק ודובים נמי

7 אבא חבי הל' כאסי בן יהודה דנגל שיבה במשמע ואפי' זקן תשמוי דהייט בר אבל רשע לא (א) כ"ש עובד סוכנים ור' יוחנן דהיה קאים מסבי ארמאי כדאיתא בספוך מפני דרכי שלום בעלמא הוא עבדי הכי דהא רבא היה עבדי להו הורו ואבי יסיב ליה ידא ולא הוא קיימי מקמייהו וברא משרד' זל דאיסי די יהודה ס"ל כד' יוסי הגלילי ביניק וחכי וכו' מסתברא דכיון דס"ל דשיבה אש אשמוי אלמא זקן בראי נפשיה מירי ולא קאי אשיבה וליניק וחכים אחא דל זקן וחכים קאמר למה לי משום חכמי חישוק לי משום זקנה ולפי זה כיון דק' בראי נקיטין דעומדין מפני יניק וחכי אבל מדברי ר"ח ז"ל משמע דס' דיניק וחכים לא כפ"ק ולפי זה לרין לומר דמילתיה דאיסי לא מברעא ביני וחכים מדי דתו דס"ל דיניק וחכים לו אפי' הדרי וכחך זקן והייט זקן מנה למאן זקן ליראה ולא מיהור' ועו דסוגין בטליה תלמודא דעומדין מפני ת"ח כדאמר' הכא בספוך ומה משני למדיה שומדין ובסוף המקין (כ) אהרי' טיקום מקמייהו דברי ארייין הוא ובמטות (דף כב) נמי אמרי' כמה טפשיה הגי איעבי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה ואם איתא דניק וחכים לא הרי הכל הו' בזקנה וחכמה לא מועילה ולא מורידה ולפיכך נראה דק"ל כד' יוסי הגלילי דיניק וחכים ואיסי נמי טויה ס"ל וכן פסק הר"מ במ"ל בפרק ו' מהלכות ת"ח וכן נראה דעת אונקלוס שתרנס (ויקרא יט) מפני שיבה תקום מן קדם דסבר בצרייהא תקום ואפי' שתרנס טביה דסבר בצרייהא זקן וזקן תרינס סבא וששעתא לדברי כל הגאונים שיבה מדפשיה אפילו אשמוי משמע אי לא נגלי עליה זקן אפשר שעשה כך כדי לנאמן קומה ליה' לפי שהכבוד אצל קומה לביבה או שהיה אונקלוס חולק על הגאונים הללו ואין ק"ל כמח' רפסקין בגמרא והיימבין ז"ל רלה לקיים דברי הרב אלפסי ז"ל ואמר דמח' דריהא סוגין בטליה תלמודא דעומדין מפני ת"ח ה"ו בזקנים וקוף וכו' איכא חכמה למה דהא ק"ל כאסי דאמר כל שיבה במשמע הייט טעמא משום שאין ת"ח חייב לעמוד מפני ע"ה דהיה ליה זקן ואינו לפי כבודו ומפ"ה נקט תלמודא קומה בתלמודי חכמים ומפני רבו והייט נמי דאמר' בנב' [דף נג:] ברב יוחנן קאל דבעל מעשים הוא דאפילו מר שמואל קאים מקמייהו ואין לא אשכחן קומה מפני בעל מעשים אלא הייט לומר שאין בו משום זהו ואינו לפי כבודו אפילו לשמואל ומפ"ה חייב לעמוד מפני שיבה עליו והו' מחזור אלל

⁸ **א כל תלמיד חכם מצוה להדרו ואע"פ שאינו רבו שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן זקן זה [ב] שקנה חכמה .**

מ מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו . ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג ° בזקנה . ואינו חייב לעמוד מלא קומתו יאלא כדי להדרו . ואפילו זקן כותי [ג] מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה [ד] במשמע :

⁹ **לשון הרמב"ם מי שהוא זקן מופלג בזקנה אף על פי שאינו חכם עומדין דן לפניו ואפילו חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד כדי קומתו אלא כדי להדרו . ואפילו זקן גוי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו ע"כ . ואינו יודע למה כתב שאינו חייב לקום מפני הזקן כדי קומתו (א) דהא מחד קרא ילפינן זקן וחכם וכמו שצריך לקום מפני חכם מלא קומתו כך צריך מפני הזקן . ואפשר שלא אמר שאין צריך לעמוד לפני הזקן מלא קומתו אלא ילד חכם שכיון שצריכין לנהוג בו גם כן כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא יעשה לו הידור אבל כל אדם צריך לקום מפני הזקן מלא קומתו והכי מסתבר נמי בשני חכמים או בשני זקנים שאין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור :**

¹⁰ **א** " מצות עשה לקום מפני כל חכם (א) (א) אפי' אינו זקן אלא א (ב) יניק וחבים (ב) ואפי' אינו רבו ב [ג] (קט טהו"ט) גדול ממנו ורואי ללמוד ממנו (פור בשם °) סרעב"ס ור"ן ס"ק דקדושין (ד) וכן מצוה לקום מפני שיבה [ה] י דרדינו בן שבועים שנה (ב) [ו] (אילו הוא ע"ה וילגד שלא יהיה רשע) (כ"י בשם הטום' וכהנהוג מ"י' ס"ו ומכדי ס"ק דקדושין ור' ירוחם ור"ן ור"ם) :

ז [ז] י אפי' חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ה (ד) [יא] ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו [יב] י ואפילו זקן עובר כוכבים מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו :

ח [יג] י שני חכמים ושני זקנים אין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור [יד] (ואפי' הרב לתלמידו יעשה לו הידור ק"ט) (מהנהגת מיימוני ס"ה דה"ס בשם רמ"ך) :

¹¹ ולפיכך י"ל שכל שמוחק בצעל מעשים ואין ספק בענייט מרב יחזקא עומדין מפניו שלא לזה התורה נחכם אלא מפני שהחכמה מביאה ליד מעשים אלא פרשה תורה במעשה כמו שפרשה בחכמה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל

¹² **יב** ^כ חכם אפי' הוא מופלג בחכמה (°) (ר) י (ס) רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים (כ"י בשם הרמב"ן) :

י רשאי בו , וחזן בו משום זקן וחזינו לפי כבודו וסגור ור"ן כתבו דמייב

לעמוד מפניו ול"כ כ"כ :

¹³ [ט] וְהָנָה שִׁעוֹר זָקֵן בְּשֵׁנִים, אִינוּ מְבֹאֵר בְּר"מ וְזֶה רֹבץ הַמַּחְזֵר בְּכַמָּה שָׁנִים הוּא נִקְרָא זָקֵן לְעִמּוּד מִפְּנֵיו. וְצִוּוּ עַל שֵׁם קַי' רמ"ד ס"א וְצִוּוּ בְּשֵׁם הַרְא"ש שֶׁם דְּשִׁיבָה הֵייוּ בֵּן שְׁנַעִים שְׁנָה, וְכַתּוּב הַבַּיִת יוֹסֵף דְּהֵיָא מַשְׁנֵה מִפּוֹרְשַׁת בֵּן שְׁנַעִים לְשִׁיבָה בְּאַצְוֹת פ"ה מַשְׁנֵה כ"א. וְגֵרָחָה לִי דְהֵייוּ לְדִידֵן בְּגַמְרֵתֵינוּ דְּבַרְתֵּינוּ דְּשִׁיבָה מִשְׁמַע כָּל שִׁיבָה, א"כ שִׁיבָה יִקְרָא בֵּן שְׁנַעִים, אֲבָל לְדַעַת הַתְּרַגּוּס [שֶׁם עַל פְּסוּק מִפְּנֵי שִׁיבָה] דְּפִירֵשׁ עַל שִׁיבָה מִן קִדְּם דְּקַבְּרֵי בְּאַוּרֵימָחָא וְעַל זָקֵן פִּירֵשׁ מִפְּנֵי סָבָא, אִם כֵּן לְדַעַמוּ כְּרִיךְ לְעִמּוּד מִפְּנֵי בֵּן שְׁנַעִים דְּמְבֹאֵר בְּמַשְׁנֵה דְּבֵן שְׁנַעִים לְזִקְנָה, וְנִקְרָא זָקֵן וְאִפְּלִיּוּ בֵּן שְׁנַעִים וְאִף שְׁאִינוּ חֲכָם כְּרִיכֵין לְעִמּוּד, דְּלֵהַתְּרַגּוּס אֲוִנְקְלוּס זָקֵן הוּא אִף שְׁאִינוּ חֲכָם.

וְבִזְהָה אֲפִשֵׁר לִישַׁב דַּעַת הַרְי"ף [מְבֹאֵר לְעִיל אוֹת א'] שְׁפֹסֵק בְּזָקֵן אֲשַׁמְאִי כְּאִסְיָ בֵּן יְהוּדָה דְּסוּבֵר דְּשִׁיבָה כָּל שִׁיבָה בְּמַשְׁמַע, וּמ"מ נִרְאֵה מְדַעַמוּ דִּינִיק וְחִסִּים לָא, וְהַקְּשָׁה הַר"ן [בְּקִדּוּשֵׁין שֶׁם] א"כ זָקֵן לְמֵאִי אֲתָא, אִם הוּא חֲכָם וְזָקֵן חִפְּזוֹ לִיָּה דְּלִרְיִכִים לְעִמּוּד מִפְּנֵי הַיִּקְנָה, וְאִם אִינוּ זָקֵן רַק חֲכָם הָא שִׁיטָה הַרְי"ף [שֶׁם] דְּאִין כְּרִיךְ לְעִמּוּד מִפְּנֵי חֲכָם, וְלִפִּי מַה שְׁכַתְּבִנוּ אֲפִשֵׁר דְּאִסְיָ בֵּן יְהוּדָה סוּבֵר דְּשִׁיבָה מִשְׁמַע זָקֵן אֲשַׁמְאִי, אֲבָל דּוּקָא אִם הוּא בֵּן שְׁנַעִים כְּלָשׁוֹן הַמַּשְׁנֵה בֵּן שְׁנַעִים לְשִׁיבָה, וְכַתּוּב הַתּוֹרָה מִילַת זָקֵן אִם הוּא חֲכָם כְּרִיכִים לְעִמּוּד מִפְּנֵיו דַּעַת הַיִּקְנָה הֵייוּ בֵּן שְׁנַעִים, אִךְ דְּהַרְי"ף הִיָּה לוֹ לְפַרְשָׁה, אֲבָל דְּבַרֵי אִסְיָ בֵּן יְהוּדָה אֲפִשֵׁר לְפַרְשָׁה כֵּן. וְרִאִימִי בְּסִידוֹר שֶׁל הַאֲלֵקִי הָאֲר"י זְלַה"ה בְּתַמִּילַת הַסִּידוֹר קוֹדֵם הַתְּפִלָּה מְבֹאֵר שֶׁם בְּשֵׁמוֹ דְּמִפְּנֵי בֵּן שְׁנַעִים כְּרִיכִים לְעִמּוּד, וְכַתּוּב סוּמַר לְדַעַת הַשׁו"ע שֶׁם ס"א וְהַרְא"ש, וְגֵרָחָה בְּרוּר דְּחַשֵׁשׁ לְדַעַת הַתְּרַגּוּס [לְעִיל] דּוּקָא הוּא סָבָא וְאִפְּלִיּוּ אִינוּ חֲכָם, וּמִלַת זִיקְנָה הִיא בֵּן שְׁנַעִים כְּלָשׁוֹן הַמַּשְׁנֵה, וַיֵּשׁ לְהַחֲמִיר כְּהַתְּרַגּוּס לְעִמּוּד מִפְּנֵי בֵּן שְׁנַעִים וְבִפְרַט שְׁכֵן דַּעַת הַאֲלֵקִי הָאֲר"י זְוֹק"ל י"ד.

¹⁴ תְּנָא 'אִיזוּדֵי קִימָה שִׁישׁ בַּה הַיְדוּדֵי הָיִי אֲמַר זֶה ד' אֲמַת אֲמַר אֲבִי לָא אֲמַרְן אֲלָא בְּרַבּוּ שְׁאִינוּ מְבַהֵק אֲבָל בְּרַבּוּ הַמְּבַהֵק 'מֵלֵא עֵינֵיו

¹⁵ מ (ה) י הַרְוָאָה (ו) חֲכָם עוֹבֵר וְ אִינוּ עוֹמֵד עַד שִׁינִיעַ לְתוֹךְ אַרְבַּע אֲמֹתָיו ז [טו] וְכִיּוֹן שְׁעֵבֵר מִלְּפָנָיו יוֹשֵׁב יי וְאִם הוּא רַבּוּ מְבַהֵק עוֹמֵד מִלְּפָנָיו ח מֵלֵא (י) עֵינֵיו יי וְאִינוּ יוֹשֵׁב עַד שִׁיתְּכַסֶּה מְעֵינָיו [טז] אִי עַד שִׁישֵׁב בְּמִקְוָמוֹ ; י י אִם הוּא ט מוֹפְלָג בְּחִבְמָה אֲפִי אִינוּ רַבּוּ דִּינוּ כְּרַבּוּ מְבַהֵק (טז) שְׂהוּא גְדוּל הַדוּר וְתַמְרָסֵם כְּדוּרוֹ בְּכָךְ נִקְרָא מוֹפְלָג בְּחִמְהָ) (ט"ז סִימָן ק"ח וְתוֹם) :

¹⁶ דִּין לֵשֶׁת הַבֵּר אִי נִזְיִיב לְקוּס שְׁפִיטָה מְדַרְבְּנָן אִו מַנְדַּם חִידוּס בְּחִיּוּ פִּמ"שׁ סִרְבַּ בְּלֵא וְסִרְבַּ קַי' רַמ"ל וְסִרְבַּ כְּנַה"ג כְּסִיפֵן אִו וְשִׁמ"שׁ כְּפִינוּחֵנוּ בְּה"פ כְּסִי קוֹב אִו סִרְבַּ סִרְבַּ וְהַאֲר"י זְלַל כִּיִּלְדֵין חִיזֵב לְעִמּוּד לְפָנֵי אֲשַׁם חִיחַ וְגַם לָא לְפִשְׁתָּה לֵה הַדוּר פ"ט:

¹⁷ ח"ר בְּשַׁעַת פְּמִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֲמַר לְבִנֵי. אֲנִי צָרִיךְ נִכְנַסוּ בְּנֵי אֲצִלוּ אֲמַר לָהֶם הוֹדְרוּ בְּכַבּוּד אֲמַכֶּם נֵר יֵהֵא דְּלֹק בְּמִקְוָמוֹ שׁוֹלְחֵן יֵהֵא עוֹרֵךְ בְּמִקְוָמוֹ מִטָּה תֵּהֵא מִצְעַת בְּמִקְוָמָה יוֹסֵף חֲפִנֵי שְׁמַעוֹן אֲפִרְתִּי הֵם שְׁמִשׁוֹנֵי בְּחִי וְהֵם יִשְׁמִשׁוּנֵי בְּמֹתֵי : הוֹדְרוּ בְּכַבּוּד אֲמַכֶּם: דְּאִוּרֵימָחָא הִיא דְּכַרְוִיב °כְּבֵר אִת אֲבִיךָ וְאִת אֲמִךָ אִשְׁת אֲב הוּאִי אִשְׁת אֲב נָמִי דְּאִוּרֵימָחָא הִיא דְּתַנְיָא °כְּבֵר אִת אֲבִיךָ וְאִת אֲמִךָ °אִת אֲבִיךָ וְזו *אִשְׁת אֲבִיךָ וְאִת אֲמִךָ וְזו בְּעַל אֲמִךָ °יִיז יִתִּירָה לְרַבּוּת אִת אֲחִיךָ הַגְּדוּל °הֵנִי מִלִּי מִחִים אֲבָל לְאֹדֵר מִיתָה לָא:

כא (ל) חייב אדם לכבד אשת אביו אף על פי שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת. אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם (לא) ומכל מקום מצוה לכבדם אפילו לאחר מיתה:

¹⁹ וזה גם כן שרש

כבר נשתבש בו זולתנו ולכן מנה יראת חכמים בכלל מצות עשה. ואשר הביאו לזה לפי מה שייראה לי מאמר רבי עקיבא (פס' כג: וש"י) את י"י אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים וחשב שכל מה שייגע ברבוי הוא מן הכלל הנזכר. ואם היה הענין כמו שחשבו למה לא מנו כבוד בעל האם ואשת האב מצוה בפני עצמה מחוברת אל כבוד אב ואם וכן כבוד אחיו הגדול. כי אלו האישים למדנו שאנו חייבין לכבדם ברבוי. אמרו (כתובות קג.) את אביך לרבות אחיך הגדול ועוד אמרו את אביך לרבות בעל אמך ואת אמך לרבות אשת אביך, כמו שאמרו את י"י אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים. אם כן מפני מה מנו אלו ולא מנו אלו.

²⁰ חנן מני מבשר ספרתו בזה. אמרו שם בגמרא כתובות הני מיני מחיים חבלי לאחרי מיתה לא. הנה ביארו כי זה האיש שהוא בעל אמו אינו חייב בכבודו מפני כבוד עצמו אלא מפני שהוא כבוד לאמו ענין האיש שהוא הרי זה פטור ממנו. ומאן שלא נתרבה כלן מזה ימירה על כבוד האבות אלא שיכבד אותם בכל ענין שיהיה להם כבוד. אבל אחיך הגדול אם חשבו הראשונים שאין המורה כן אלא בחיי האבות לפי שהוא גמאי להם שיחזרו תולדותם והם מצטערים בזה הרבה ומנהג כל האנשים ליסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם. וכן נראה שלא נתרבה בו"ו ימירה אלא כעין מה שנתרבה בעיקר המינה ואם כן הכל חוזר אל כבוד האבות.

²¹ ובתשובת

מהרי"ק (שם) ובהשגות הרמב"ן על ספר המצות שחיבר הרמב"ם (ריש שורש ב) משמע הא דחייב לכבד אשת אביו או אחיו הגדול היינו משום כיבוד אביו. וצ"ע לפי זה אם אביו יוכל למחול על כבודו ועי"ש:

²² ציין רמז"ן נספר המלוות שם, דעמו

דגם אחיו הגדול הוא בחיי אבות
ממנו כיבודם כי רנונס נכן. אבל מדברי
ד"מ [נהל' ממרים שם], נראה דאף לאחר
מסו חייב בכבודו, דאלא אשת אביו ובעל אמו
אז כל זמן שהוא קיים, וכאן סתם ולא כתב
א נראה דסבירא ליה דכל ענין חייבים, ולא

ממנו כיבוד אבות נגעו זה, רק דהיא גזירת הכתוב או דח"ל תקנו כן.
הש"ס [כתובות הנ"ל] הכי משמע, דעל אשת אב מבוחר דווקא בחיים אבל
באחיו הגדול אינו מבוחר, על כרחך דכלל ענין חייב בכבודו.

²³ שו"ב דין כ"ג. חייב אדם בכבוד אחיו הגדול וכו'. י"ש נחקר מי אחיו לאו דוקא וה"ה אחרת הגדולה או דילמא אחיו הגדול דוקא אף אחרת הגדולה אינו חייב לכבדה. והיה מקום למנוח ספר דה"ה דחייב לכבד אחרת הגדולה מפ"ש הרמב"ם סוף הל' עומצת לרעת ח"ל התנווננו מה שידע למדים הנביאה שזכרה באחיה שהיא גדולה מענו צענים וגדלתו בין צרכיה וכו' ע"ש ומשמע קלת דכוונת הרמב"ם לומר שהיא אחרת הגדולה והוא חייב בכבודו ועוד שהיא גדלתו בין צרכיה:
ורחוקותיה להרצ שנות יעקב ח"ל סי' ע"ו דנשאל על זה ותמה לדין עלה על דעת להוסיף על המלות פוק חזי שתשובת הר"ש כלל ט"ו דחייב לכבד אף אחיו הגדול תאמו לפי דרזוי נבי אס כתיב משמע דכללו הכי אין להוסיף ואף דכדווש טעמא דקרא וכמבואר צהשנות הרמב"ן ענין המלות שד"ס ז' שזה בכלל כבוד אב ואם לנהוג כבוד צנן הגדול כדלה פירוש לפירושו לפי שכבוד וגדולה אב ואם יורש הן הגדול להניח כפרס לצן הגדול וכו' כי לו משפט הידועה כבוד וגדולה של אביו וצנת לא שייך כל זה ומשמע זה יפה פסק צהלכות קטנות ח"ל סי' קכ"ב דאינו מחויב לכבד רק אחיו הגדול הראשון ולא השני אף שגדול מענו צענים כיון שאינו יורש גדולת אביו עכ"ל

אסיקנא דמחורתא דהאי דינא דחייב לכבד לכל אחיו הגדולים מענו זכרים ונקבות ואף לאחר מיתה אב ואם וכל אשר דיצדנו והכי מ"ע הן לפי הפשט מסתמות דצרי הפוסקים והן לפי דרך האמת שכתב רבינו האר"י ז"ל והכי נקייטין ועמ"ס הרצ ככ"הב סוף בהגת העור דוק דצדדין וכמ"ל:

כד כב [לכ] מי חייב אדם (ימ) לכבוד (ח) חמיו :
הנה [לג] י"ט דלון אדם חייב בכבוד אבי אביו (מסד"ק שנתה מל) [לד] ולמי י"ל כג (כא) אלא
(יח) דחייב (ב) בכבוד אביו יוסר מכבוד אבי אביו (ורא"ס ממדדש נבי ויזכא אצחיס וגו') :

יח לכבוד

חמיו . דכתיב אבי ראה גם ראה ודוד אגד לשלול כו שסיס חמיו וקראו אבי וכל מוח ז"ל ס"ס חמיו וכל בספר לרה לדרך פ"ב :

כב חייב אדם כו' .
מחז כב"ח דחייב שסמטו במקלח
לכבוד וחייב לכבודו כמו שאר זקנים
מאזנים:

דח"ד *איש אין לי אלא איש אשה²⁵

מגן 'כשרוא אומר תירא הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש איש *סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה
לעשות מפני שרשות אחרים עליה אמר רב אידי בר אבין אמר רב 'נתגרשה שניהם שיים

שאל בן אלמנה²⁶

ארת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים
ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם
אמר ליה 'הנח כבוד אמך ועשה כבוד
אביך *שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך
בא לפני רבי יהושע אמר לו כך אמר לו
רבי 'נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי
עיניך ניכר שבן אלמנה אחא המל להן מים
בספל וקעקע להן בתרנגולין

נסגרשס • שאין חמי חייבת

בכבוד אבי מה : **מבין ריסי פיניך** •
שערות שבאורות כסוי העין אחת
יכר שהיית יתום ונשרו ריסי פיניך
מן הכפי כדאמרין [בסגהדרין] (ר' קה)
והיה רבן גמליאל שומע קולה וטובה
כעדה עד שגשרו ריסי פיניו : **שבן**
אלמנה ספס • ולא לריך אחא למעשה
אלא ללמד באת ואני חומר לך שכבוד
שניהם שיה עלך : **ספל להם מים**
בספל וקעקע • קרקע להם כמו
שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה
לריך לעשות והוא שאלו כמו שעלו
לעשות אמר לי אבא ואימא השיבו
בלשון שחוק :